

ARTICOLE

**DEMOCRAȚIA ROMÂNEASCĂ EXPRIMATĂ ISTORIC
DE AUTORITARISMUL ȘEFULUI DE STAT**

DOI:10.24193/SUBBIur.62(2017).4.11

Published Online: 2017-12-20

Published Print: 2017-12-30

Răzvan Cosmin ROGHINĂ*

Abstract: *In 2003, through constitutional review, the Romanian Constituent inserted in the fundamental law preamble the conclusion that the Romanian people, in its political manifestation core, is in possession of democratic traditions. As enthusiastic this statement can be, as such it can prove questionable in truth. In this study, we will try to underline, through a brief exploration of the history of the Romanian constitutionalism, the fact that the Romanian democracy is rather a desideratum aimed basically in a declarative way, being placed in a form of a talisman against a past that awakens, also in a declarative way, a repugnance against power personalization, against an authoritarian chief of state. In this fund, art. 1 par. (3) of the Constitution reveals elements that translate traditional Romanian democracy paradoxes.*

Keywords: *Romanian Democracy; Constitutional Transplant; Romanian Constitutional Paradoxes; Political Culture; Legal Culture.*

Rezumat: *Cu ocazia revizuirii constituționale din 2003, constituantul român a inserat în preambulul legii fundamentale concluzia potrivit căreia poporul român are în sorgintea manifestării sale politice moderne o cultură democratică. Pe cât de entuziastă se poate dovedi această afirmație, pe atât de îndoielnică se poate arăta. Prin prezentul articol vom sublinia, prin prisma unei scurte explorări a istoriei dezvoltării constituționalismului românesc, faptul că democrația românească este mai mult un desiderat la care se tinde la modul declarativ, fiind așezată sub forma unui talisman împotriva unui trecut care trezește, tot sub forma unui discurs, o repugnă față de personalizarea puterii, față de un șef de stat autoritar. În acest fond, art. 1 alin. (3) din Constituție dezvăluie elemente ce traduc paradoxuri ale democrației „tradiționale” românești.*

Cuvinte-cheie: *democrația românească; transplant constituțional; paradoxuri democratice românești; cultură politică; cultură juridică.*

Articolul 1 alin. (3) din legea fundamentală afirmă tradițiile democratice ale poporului român ca bază a întregii orânduiri politice. Ca atare, istoricul bagaj democratic românesc reprezintă principala coordonată de interpretare a Constituției.

„România este un stat de drept, democratic și social, în care demnitatea omului, drepturile și libertățile cetățenilor, libera dezvoltare a personalității umane, dreptatea și pluralismul politic reprezintă valori supreme, în spiritul tradițiilor democratice ale poporului român și idealurilor Revoluției din decembrie 1989, și sunt garantate.”

Prin lucrarea „Democrația românească exprimată istoric de autoritarismul șefului de stat” ne propunem să surprindem realismul democrației românești prin prisma unei scurte incursiuni istorice, cu accent pe instituția șefului de stat, întrucât prin respectivul actor politic determinăm balansul dintre autoritarism și democrație (bineînțeles, fără să-l izolăm de celelalte autorități politice). În acest demers ne propunem, de asemenea, să purtăm lentilele de analiză/de interpretare recomandate de art. 1 alin 3 din Constituție, anume „tradițiile democratice românești”.

La finalul exercițiului sau, mai bine zis, la finalul testului, vom ajunge la concluzia că lentilele recomandate de textul constituțional nu sunt adecvate pentru proiectarea realității. Constituantul român din 2003 a căutat constituționalizarea tradițiilor democratice românești, care ar fi fost întrerupte de perioada comunistă. Care ar fi acelea? Rămâne o întrebare retorică sau care nu caută un răspuns.

Pentru a putea observa realismul tradițiilor democratice românești sunt necesare alte tipuri de lentile, care să permită formarea unei imagini reale și la distanță – mai precis în trecutul istoric îndepărtat și relevant. Revizuirea din 2003 asupra art. 1 poate traduce, astfel, o expresie a unui constituționalism românesc miop. Preambulul constituțional revizuit afirmă expres că poporul român are în sorgintea manifestării sale politice moderne o cultură democratică. Pe cât de entuziastă se poate dovedi această afirmație, pe atât de îndoielnică se poate arăta.

Totuși, este adevărat, trebuie să avem în vedere și faptul că emoțiile poporului sunt importante și că simbolurile de forță sunt necesare pentru trezirea anumitor pulsuri emoționale în societate, pentru legitimarea unei legi fundamentale, pentru revizuri constituționale sau pentru coeziunea populară. Democrația poate fi un astfel de simbol de forță în psihologia unui popor care, în istoria sa modernă, a dezvoltat o repugnă față de personalizarea puterii.

Revenind la tema abordată, lucrarea este structurată în 3 părți. Prima parte este dedicată trecutului care ar fi înrădăcinat tradiții democratice până la 1991, având ca limită inferioară mijlocul secolului al XIX-lea. Incursiunea istorică este una rezumativă, expunând anumite segmente din realismul tradițiilor democratice românești. Astfel, se evidențiază paradoxurile tradițiilor democratice românești.

În partea a 2-a, momentul constituțional de la 1991 este explorat în sensul unei reacții organice împotriva autoritarismului șefului de stat, chiar dacă este dificil a discuta despre o evoluție organică a constituționalismului românesc, începând cu secolul a XIX-lea

și culminând cu prezentul. În ultima parte, vom încerca să surprindem un alt paradox și anume că democrația românească contemporană este în contra direcției reacției organice din 1991, prin prisma, după cum s-a anunțat la început, manifestărilor politice ale șefului de stat.

I. Segmente din realismul tradițiilor democratice românești de până la 1991

După cum am observat, articolul 1 alin. (3) din legea fundamentală afirmă tradițiile democratice ale poporului român ca bază a întregii orânduiri politice, așezând, astfel, lentila generală de interpretare a legii fundamentale.

O analiză obiectivă a evoluției constituționalismului românesc dezvăluie fără echivoc faptul că poporul român, în istoria sa constituțională, a avut parte doar sporadic de manifestări democratice. S-a bucurat doar de momente democratice, cel puțin când ne exprimăm prin prisma manifestărilor politice de fond. Concentrându-ne pe formă, adică doar asupra dreptului scris, într-adevăr, se pot reține concluzii mult mai optimiste cu privire la debutul și evoluția instrumentelor democratice pe axa guvernați-guvernanți, după caz.

Chiar dacă în cursul dezvoltării constituționale a statului român au existat acte juridice cu caracter fundamental și constituții care au așezat scriptic regimuri parlamentare (deci, guvernăminte reprezentative) bazate pe suveranitatea poporului, praxisul constituțional nu a tradus o înrădăcinare de tradiții democratice.

În 1858, pe calea imperialismului juridic, Puterile europene adunate la Paris au „acordat” Principatelor Române o Convenție cu caractere constituționale. Urmărita îndepărtare de modul de distribuție a puterii din Regulamentele Organice nu s-a realizat prin Convenția de la Paris. Aceasta, având ca surse de inspirație Regulamentele Organice și actul juridic fundamental francez de la 1852, a menținut autoritarismul domnesc¹.

În 1859, Proiectul Comisiei Centrale de la Focșani a mixat sursele de inspirație, anume Convenția de la Paris/ Constituția franceză de la 1852 și Constituția Belgiei de la 1831. Din această suprapunere a rezultat un proiect constituțional cu caractere neliberale în ceea ce privește distribuția puterii în stat și guvernământul reprezentativ².

În 1863, proiectul de Constituție al lui A.I. Cuza sporea puterea domnului, accentuând impactul sursei de inspirație a Convenției de la Paris: Constituția franceză de la 1852³.

În 1864, A.I. Cuza, pentru a evita unele blocaje politice, a adoptat, prin plebiscit, Statutul Desvoltător al Convenției de la Paris. Actul din urmă a pus în evidentă un regim personal autoritar⁴. Totuși, nu trebuie să ignorăm faptul că, în ciuda caracterelor cezariste ale Convenției de la Paris și ale Statutului Desvoltător, în perioada 1859-1864-1866 s-au format primele fundamente ale parlamentarismului românesc⁵.

În 1866 s-a căutat introducerea unei legi fundamentale care să se constituie într-o replică dată regimului autoritar cuzist. Nu a fost o replică căutată (și) de popor, după cum se poate în mod deosebit reține legat de momentul constituțional românesc de la 1991, ci o reacție a claselor privilegiate, care nu își mai găseau poziții favorabile, de efect, pentru interesele personale, în organele statale. Bineînțeles, discursurile politice au fost croite prin simbolistica interesului de țară, al tuturor, al poporului.

„Domnilor, când țera a resturnat guvernul trecut nu a voit să restoarne numai persoanele care reprezentau acel guvern, ci starea aceea de lucruri, ei Constituțiunea aceea care s-a dat pe mâna unui Principe și în temeiul căreia acel Principe nu făcea de cât reu țerei. Trebuie dar să desființăm acea Constituțiune și în locul ei să punem alta. Una din calitățile principale ce trebuie să aibă noua Constituțiune este egalitatea. (...) A doua condițiune a Constituțiunii noastre trebuie să fie libertatea. Constituțiuni liberale au toate Statele, pentru că nu cred că un Stat care dă o Constituțiune să voască să dea o Constituțiune care să nu fie liberală. Această Constituțiune trebuie să fie cu atât mai mult liberală cu cât voim să o punem în locul unui sistem trecut vițios și prin urmare nu trebuie să fie mai restrânsă de cât cealaltă”6. (G. Lahovari, în ședința din 18 iunie 1866)

În fapt, A.I. Cuza nu era ținta unei înlăturări din partea poporului. Așa cum remarcă A. Lordache:

„Nu de națiune nu era tolerat domnitorul Unirii și mărilor reforme, ci de elita politică aparținând tuturor grupărilor, pe care le înfruntase cu semeție, umilind-o adeseori, prin actele benefice pentru cei mulți, dar iritante pentru liderii politici din opoziție, care-și arogau merite în trecutul țării, unii prin originea lor aristocratică, alții prin activitatea lor revoluționară”7.

Țăranii se temeau că vor pierde pământurile primite prin reforma agrară din 1864. Era normală, astfel, susținerea lui A.I. Cuza. Atitudinea potrivnică față de schimbarea a țăranilor, care formau majoritatea populației, era cunoscută de către elita politică instalată în 1866. Ca atare, aceasta a recurs la „regizarea” plebiscitului pentru aducerea lui Carol, ca formă de legitimare nu doar internă, ci și externă. Așadar, se remarcă încă de la debuturile regimurilor aparent democratice românești uzanța plebiscitului ca instrument de iluzie democratică⁸.

După intrarea în vigoare a legii fundamentale de la 1866⁹, manipularea alegerilor, transformarea parlamentului într-o emanație a guvernului, rotativa guvernamentală gândită și pusă în practică de Carol I nu puteau să ducă la apariția sau consolidarea unui guvernământ reprezentativ, deci la apariția, în timp, a unor tradiții democratice. Mai degrabă s-au afirmat tradițiile autoritare ale societății românești, care a avut nevoie, pentru a depăși blocaje politice, de autoritarism domnesc/ monarhic¹⁰.

Apoi, Constituția din 1923¹¹, fiind în mare parte o revizuire a Constituției de la 1866, nu a adus schimbări esențiale cu privire la distribuția puterii în stat¹². Ideea de guvernare reprezentativă democratică părea a fi întărită, cel puțin la nivel formal, de introducerea votului universal. Dar, Senatul era departe de a fi cu adevărat o cameră reprezentativă, în condițiile în care numărul senatorilor de drept putea, în timp, să concureze pe cel al senatorilor aleși. Mai mult decât atât, o parte din senatori nu erau aleși direct de electorat, ci de consiliile județene, consiliile comunale urbane și rurale, camerele de comerț, industrie, muncă și agricultură, respectiv de universități (art. 67-73¹³). Sub influența Constituției belgiene (cea revizuită în 1921), Senatul redevenea o „Cameră ponderatoare”¹⁴. Prin legea electorală din martie 1926, partidele care obțineau 40% din voturi primeau automat 50% din mandate (prima electorală/ prima majoritară). Astfel, principiul reprezentativității era aspru lezat. În

plus, exista o clară contradicție între Constituția de la 1923 și legea electorală din 1926, în sensul în care prima reglementare (fundamentală) promova egalitatea votului, iar cea de a doua inegalitatea votului¹⁵. Cu privire la desfășurarea procesului electoral, alegerile organizate de guvernul țărănist din decembrie 1928 ilustrează „tradițiile democratice” ale poporului român, prin însăși atitudinea celui din urmă. În timpul campaniei electorale, sătenii, convingși că urmau să aibă guvernul lor, condus de I. Maniu (PNȚ), nu au permis în multe localități ca partidele din opoziție să facă campanie electorală. La marginea satelor erau așezate grupuri de țărani înarmați cu ciomege, sape și coase, care nu permiteau reprezentanților opoziției să se apropie¹⁶.

Nici un guvern ce a organizat alegeri în România monarhică nu le-a pierdut, cu excepția guvernului Tătărescu, în 1937, la dorința lui Carol al II-lea, care urmărea instaurarea dictaturii personale.

În perioada 1938-1944, poporul român *democrat* s-a aflat sub dictatura regală a lui Carol al II-lea și apoi sub cea a generalului Antonescu. Repunerea în vigoare a Constituției de la 1923, în august 1944, pentru scurt timp, nu a putut să deschidă calea spre conturarea unor tradiții democratice românești. În martie 1945, guvernul P. Groza pune bazele regimului comunist și, implicit, împiedica dezvoltarea democrației parlamentare în România.

În acest sens, întoarcerea spre trecut a constituanților din 2003 nu ni se pare potrivită. Societatea românească a avut o reacție organică împotriva formelor democratice/constituționale transplantate. A interpreta art. 1 alin. 3 în spiritul tradițiilor democratice ale poporului român ar putea foarte ușor să însemne că nu ne propunem o transpunere reală în practică constituțională a valorilor enunțate. Totuși, după cum deja s-a subliniat, nu este de ignorat faptul că legitimitatea constituțională este condiționată și de emoțiile poporului, iar după momentul revoluționar din 1989 și după momentul constituțional din 1991, direcția pulsului emoțional al societății, anume împotriva unei puteri personalizate, nu putea să fie ignorat de dictatul constituțional. În atare condiții, putem spune că democrația românească reprezintă, istoric și contextual politic vorbind, un deziderat la care se tinde în mod tradițional. Autoritarismul șefului de stat, care pare să fie un avatar perpetuu și al regimurilor politice democratice din România, solicită fără întrerupere instalarea unei democrații vii în cadrul unui regim democratic așezat de nu puțin timp pe formă.

Democrația (“tradițională”) a rămas un deziderat chiar și după aproape trei decenii de la adoptarea legii fundamentale post-comuniste, gândită a fi, mai evident și mai rațional decât în 1866, în contra direcțiilor autoritare ale fondului politic.

II. Momentul constituțional de la 1991, reacție organică împotriva autoritarismului șefului de stat

După cum s-a afirmat, prima lege fundamentală scrisă (în sensul modern al termenului) a României (1866) a fost adoptată, dincolo de necesitatea legitimării internaționale a statului național și unitar roman, pentru a da o replică regimului autoritar cuzist.

Așadar, Constituantul de la **1866** a plecat, printre altele, de la răspunsul la întrebarea: **ce nu dorim?** Iar răspunsul a fost: **încă un regim politic dominat de un domn autoritar**. Dar această opțiune a fost departe de a fi impulsul volițional al societății românești în ansamblul ei. A fost, mai degrabă, o cerință generată de contextul politic internațional (evidențiindu-se aici interesul obiectiv național) și de contextul politic intern pricinuit de interesele izolate ale unor grupări politice naționale (remarcându-se aici interesele subiective, personale sau de grup).

Emoțiile anului 1866 și lipsa de experiență în materie de creație constituțională a fondului politic românesc, ce era cărmuit de o clasă politică incapabilă de a raționaliza și conștientiza mecanismele și finalitățile interne ale masivului transplant constituțional întreprins, au făcut ca efectele Constituției să nu fie predictibile prin prisma regulilor încă lacunare ale regimului parlamentar dualist¹⁷. Acordarea veto-ului absolut domnului/regelui Carol I, prin renunțarea inconștientă de către Constituantă la varianta veto-ului suspensiv, și înzestrarea monarhului cu pârgăhia de putere a dizolvării parlamentului au permis reactivarea autoritarismului domnesc în persoana „șefului de stat”¹⁸.

În mod similar, anul **1991**, anul adoptării legii fundamentale în vigoare (revizuită în 2003), a proiectat un moment constituțional clădit pe emoții. Acestea din urmă au împins din nou Constituantă în căutarea unui răspuns, sub forma unei soluții, la întrebarea **Ce nu dorim?** Iarăși, răspunsul a fost: **un președinte/ „șef de stat” autoritar**. Totuși, în premieră, în conținutul emoțional al răspunsului s-a regăsit și bagajul subiectiv al poporului, care, cel puțin în acel moment, a fost la unison cu Constituantul român – repugna față de personalizarea puterii politice din perioada comunistă. S-a evidențiat, așadar, un constituționalism al aversiunii¹⁹.

În consecință, locul șefului statului în eșafodajul politic a primit o atenție sporită. Spre deosebire de președintele comunist, dotat cu puteri însemnate, noul președinte a fost gândit în sens antagonic, fiind redus până la rolul de simplu mediator. Articolul 80 din Constituție și atribuțiile președintelui, care, în mare parte, sunt puse în exercițiu prin condiționare parlamentară și contrasemnătură ministerială, relevă faptul că președintele a fost îndepărtat și din posibilitatea de a-și aroga rolul unui arbitru între puteri, darămite să-și dezvolte un rol esențial în adoptarea și desfășurarea politicilor publice. După cum se exprima și G. Vrabie, președintele nu tranșează conflictele dintre autorități sau dintre stat și societate, erijându-și în postura unui judecător politic sau arbitru. Acesta trebuie să caute medierea, în virtutea rolului său constituțional în raporturile dintre puterile statului²⁰. Se observă, așadar, îndepărtarea conștientă de modelul președintelui francez.

Scopul principal a fost acela de a nu oferi scaunului prezidențial posibilitatea (re)personalizării puterii politice. S-a croit, în mod conștient, un regim parlamentar cu un președinte ales direct sau, altfel spus, un regim semiprezidențial pendulat anticipat spre parlamentarism (e.g. executivul se identifică într-o măsură covârșitoare cu guvernul, care este responsabil politic exclusiv în fața parlamentului). Se decelează, deci, încă o dată îndepărtarea de modelul președintelui francez, care reprezintă centrul executivului. Putem susține că, în 1991, Constituantul român a filtrat rațional – cel puțin cu privire la instituția președintelui – principalul izvor de inspirație, anume Constituția Franței²¹ (1958) și a

încercat să schițeze un regim politic care să răspundă cerințelor de rupere față de trecutul încorsetat în autoritarismul șefului de stat²². Astfel, se poate reflecta și faptul că aceeași teamă față de excesele de putere ale șefului de stat se găsește și la baza lipirii președintelui de contrapârghia dizolvării parlamentului în ipoteza în care referendumul pentru demiterea sa s-ar conchide cu un rezultat ce-i stă favorabil.

Apoi, președintele este declarat, prin art. 92 alin (1) din Constituție, comandatul forțelor armate și președintele CSAT, pentru ca în alin. (2) și (3) ale aceluiași articol și în articolul 93, toate acțiunile sale din respectiva postură să fie condiționate de aprobarea prealabilă a parlamentului sau, după caz, de confirmare/încuviințare ulterioară. Președintele francez, în schimb, este Comandantul Suprem al Forțelor Armate, iar condiționările sale din această postură sunt mai reduse.

O altă deosebire interesantă dintre președintele român și cel francez se găsește cu privire la actul de înfăptuire a justiției. Constituția română stabilește în art. 133 faptul că CSM este garantul independenței justiției, în timp ce Constituția franceză arogă președintelui misiunea garantării independenței autorității judecătorești. În obiectivarea acestei sarcini, președintele francez este asistat de CSM.

III. Democrația românească contemporană în contra direcției reacției organice din 1991

Speranțele și idealurile democratice românești de la 1991 se regăsesc trasate în spiritul și textul Constituției, ca expresie a mișcării populare anticomuniste. „Părinții fondatori” nu au mai căzut în plasa „sincronismului Iovinescian”, precum în 1866, și au temperat instituțiile constituționale franceze prin emoțiile și speranțele românești, clădite pe reminiscența față de regimul comunist. A rezultat un eșafodaj instituțional propriu, pliat pe finalitatea țintită, dar, din păcate, cu un sistem de ponderi și contraponderi nu foarte bine ferit de riscurile căderii în tradiționalul autoritarism al șefului de stat.

Bucurându-se de o legitimitate proprie, izvorâtă din alegerea sa directă de către popor, președintele capătă un nivel (ce-i drept, redus) de autonomie instituțională mai ales când vine vorba de dialogul dintre puterile statului și popor, deținătorul puterii politice. Această autonomie poate crește exponențial, în contra dorinței Constituantei de la 1991, în momentul în care ecuația desfășurării politice include o majoritate guvernamentală consolidată²³, scenariu în care președintele deține posibilitățile de context necesare pentru personalizarea puterii. Din păcate, în România post comunistă, anunțată dorință de rupere față de trecutul șefului de stat autoritar nu a dus la stingerea, am putea spune, a tradiției autoritarismului șefului de stat. Praxisul politic și justiția constituțională au demonstrat o pendulare spre prezidențializarea regimului politic²⁴.

Articolul 84 alin. (1) prevede incompatibilitatea funcției de președinte cu calitatea de membru al vreunui partid. Rațiunea acestei prevederi este de a da contur obiectiv rolului de mediator al președintelui și de a evidenția faptul că acesta nu este dator și nici nu ar trebui să se ralieze, sub eticheta de „președinte jucător” sau sub ecusonul de fost lider de

partid, în favoarea sau împotriva vreunui program politic de guvernare. În desfășurarea politică postcomunistă, s-a observat tendința anumitor președinți de a prelungi preferințele politice de partid și în exercitarea mandatelor prezidențiale, forțând uneori încropirea cutumiară (contrară Constituției) a unui executiv bicefal, în care preferințele politice prezidențiale să prindă rod cu ocazia anumitor proceduri constituționale, e.g. formarea Guvernului. Nu sporadice au fost încercările unor președinți de a-și aroga un rol activ, în excedarea rolului de mediator, în determinarea persoanei care să ocupe funcția de prim-ministru. Uneori, cu ajutorul influenței mass-media, s-a reușit răsturnarea unor candidaturi socotite a fi neavenite de către președintele în funcție.

Astfel, prin șansa unor contexte politice de moment, s-a izbutit schițarea unei cutume extraconstituționale în mentalul popular, cu privire la desemnarea candidatului pentru șefia guvernului, deși momentul revoluționar din 1989 și cel cel constituțional din 1991 au tradus în mod cert dorința de a scoate șeful statului din schemele active de distribuire și manifestare (de impact) a puterii statale. Din acest motiv, Constituția oferă guvernului o autonomie instituțională aproape deplină față de președinte²⁵, cel din urmă fiind trecut în mod exclusiv în controlul politic al parlamentului [art. 109 alin (1)].

Totuși, au existat situații în care răspunderea guvernului în fața parlamentului a fost răsturnată *de facto*, prin prisma contextului politic de majoritate guvernamentală consolidată, anume situația în care președintele și majoritatea parlamentară au aparținut aceluiași partid. În atare împrejurare politică, personalitatea autoritară a președintelui în funcție a transgresat finalitatea 84 alin 1) din Constituție și s-a evidențiat „președintele jucător”.

Acceptarea populară a implicării președintelui în guvernare, în contextual dinamicii politice a unui guvernământ majoritar consolidat, poartă nu doar riscul prezidențializării excesive, ci și riscul (re)căderii în vechile angoase referitoare la autoritarismul șefului de stat.

Totodată, nu a fost surprinzătoare discreditarea reprezentării parlamentare, prin canalele de „dialog” ale instituției prezidențiale cu poporul, în momentul în care președintele s-a văzut în desfășurarea politică a unui executiv majoritar divizat, adică în situația în care majoritatea parlamentară a fost diferită față de ecusonul politic la care a renunțat, teoretic, în momentul primirii mandatului prezidențial. În România, imaginea unui președinte jucător se bucură, în genere, de reacții majoritar-pozitive din partea poporului. Prin uzul referendumului consultativ, s-a reușit clădirea unei imagini a unui președinte salvator de neam, al unui reprezentant suprem al intereselor poporului, în contra instituției parlamentului.

Într-un regim semiprezidențial, aparent nu pe deplin conștientizat cu riscurile sale, în 1991, lipsa unei opoziții coerente din partea parlamentului, absența unei societăți civile care să impună bariere morale în calea eventualelor excese de putere, neconsolidarea unei justiții independente și a unei Curți Constituționale imune în fața presiunilor de partid politic duc în mod inevitabil la căderea în autoritarism.

Reacția organică contemporană în contra reacției organice de la 1991 este ilustrată, în schema personalizării puterii politice, și de Curtea Constituțională, care în nu puține rânduri a ales să interpreteze Constituția prin prisma activului instituției prezidențiale și mai puțin ori deloc prin prisma unei interpretări teleologice sau prin intermediul unor coroborări

intrinseci și extrinseci între anumite articole constituționale. În acest sens, putem aminti, Decizia 98/2008²⁶, prin care CCR a creat dreptul președintelui de a respinge o singură dată, dar motivat, numirea în funcția de ministru a persoanei propuse de prim-ministru. De asemenea, putem aduce în vedere Decizia 683/2012²⁷ în cuprinsul căreia s-a folosit, în afara fundamentelor constituționale, sintagma „atribuții considerabile” în dreptul președintelui, recunoscându-i totodată și dreptul (cu prioritate în fața șefului guvernului) de a reprezenta statul la ședințele Consiliului European, trecând Guvernul în plan secund în chestiunile de realizare a politicii externe, în pofida art. 102 alin. (1) din Constituție.

Interpretări ale Constituției prin lentilele rolului activ al președintelui în viața politică (conform cu Avizul CCR nr. 1/2007²⁸) găsim și în următoarele decizii și hotărâri relative la referendumul consultativ și procedura aplicabilă, e.g. Decizia nr. 70/1999²⁹, Decizia 567/2006³⁰, Decizia nr. 147/2007³¹, Decizia 355/2007³², Hotărârea nr. 33/2009³³. Acestea din urmă încununează probabil cea mai puternică pârghie de putere a președintelui: referendumul consultativ, un instrument unipersonal de putere, autonom și scos prin justiția constituțională în afara oricărei scheme politice de ponderi și contraponderi. Adăugând și posibilitatea președintelui de a promova anumite mesaje prin canalele diplomatice, referendumul consultativ se poate dovedi a fi la fel de puternic precum vetoul absolut primit de Carol I în legea fundamentală de la 1866, un instrument care l-a așezat iremediabil pe domn/rege în sfera guvernării efective, în pofida dorinței parlamentare de a-l pune sub dictonul „regele domnește, dar nu guvernează”.

IV. Concluzii

Având în vedere contextul istoric al Constituției în vigoare și al legilor fundamentale (sau al actelor cu caracter fundamental) din trecutul constituționalismului românesc, nu credem că este surprinzător faptul că art. 1 alin (3) din Constituție nu are în vedere realismul tradițiilor democratice românești. Constituția din 1991 (revizuită în 2003), fiind rezultatul unui constituționalism al aversiunii, poartă, am putea spune, în mod inevitabil „crucifixuri” constituționale în conținutul său.

Rostul testării art. 1 alin. 3, într-un fond istoric concret, contextualizat, stă în proiectarea posibilității unei explorări mai ample a momentului constituțional de la 1991 în forma unui transplant constituțional care dezvăluie, spre deosebire de importurile constituționale precedente, caractere conștiente și raționale. În pofida acestor caractere, transplantul constituțional (adaptat în forma legii fundamentale din 1991), nu funcționează la parametri de performanță din sistemele de drept de inspirație, din vestitul și urmăritul Occident. Ba chiar mai mult, guvernarea societății post-comuniste românești este, după cum am exprimat deja, în contra a ceea ce s-a urmărit în momentul fundamentării sistemului de ponderi și contraponderi din Constituție. Aici intervine și problematica înțelegerii dreptului prin prisma capacităților interne, a culturii.

- * Asist. univ. dr., Universitatea „Lucian Blaga” din Sibiu, Facultatea de Drept, razvan.roghina@ulbsibiu.ro
- ¹ Răzvan Cosmin Roghină, *Logica și efectele transplantului constituțional din 1866*, Edit. Universul Juridic, București, 2016, pp. 146 și urm..
- ² *Ibidem*, p. 152
- ³ Manuel Guțan, *Transplant constituțional și constituționalism în România modernă 1802-1866*, Edit. Hamangiu, București, 2013, pp. 342 și urm..
- ⁴ Idem, „Monarhia administrativă (autoritară) – o paradigmă a „realismului” constituțional în România modernă”, în *Pandectele Române*, nr. 1/2008, pp. 77-84.
- ⁵ A se vedea, Idem, „Convenția de la Paris și debuturile executivului modern în România”, în *Acta Universitatis Lucian Blaga*, nr. 1-2/2004; Idem, *Transplant constituțional...* cit., pp. 322 și urm..
- ⁶ Alexandru Pencovici, *Desbaterile Adunării constituante de la 1866 asupra constituției și legii electorale din România*, Tipografia Statului, Curtea Șerban Vodă, București, p. 51.
- ⁷ Anastasie Iordache, *Instituirea monarhiei constituționale și regimul parlamentar în România. 1866-1871*, Edit. Majadahonda, București, 1997, p. 22.
- ⁸ Bineînțeles, prin această afirmație nu ignorăm caracterele necesare ale demersului, în condițiile contextului geopolitic în care se aflau Principatele Române la mijlocul secolului al XIX-lea, după provocarea abdicării lui A.I. Cuza.
- ⁹ Prima Constituție a României a fost adoptată la 29 iunie 1866 și publicată în Monitorul Oficial la 1 iulie/13 iulie același an.
- ¹⁰ Manuel Guțan, *op.cit.*, pp. 379 și urm.; Răzvan Cosmin Roghină, *op. cit.*, pp. 291 și urm..
- ¹¹ Legea fundamentală din 1923 a fost sancționată și promulgată de Regele Ferdinand I la data de 28 martie 1923 și a fost publicată în Monitorul Oficial nr. 282 din 29 martie 1923, dată la care a intrat în vigoare.
- ¹² Răzvan Cosmin Roghină, *op. cit.*, pp. 379 și urm..
- ¹³ Constituția română de la 1923 a fost consultată la adresa:
http://www.cdep.ro/pls/legis/legis_pck.htm_act_text?id=1517, data ultimei accesări: 08.07.2017.
- ¹⁴ Paul Negulescu, George Alexianu, *Tratat de drept public*, Vol. I, Edit. Casa Scoalelor, București, 1943, p. 502.
- ¹⁵ *Ibidem*, p. 458.
- ¹⁶ Răzvan Cosmin Roghină, *op. cit.*, p. 380.
- ¹⁷ *Ibidem*, pp. 359 și urm..
- ¹⁸ *Ibidem*
- ¹⁹ Kim Lane Schepelle, *Aspirational and Aversive Constitutionalism: The Case for Studying Cross-Constitutional Influence Through Negative Models*, în *International Journal of Constitutional Law*, vol. 1/2003, pp. 300 și urm..
- ²⁰ Geneveva Vrabie, *Rolul și funcțiile președintelui României*, în *Revista de Drept public*, nr. 2/1995, pp. 73 și urm..
- ²¹ Semiprezidențialismul era o necunoscută pentru fondul românesc, pentru Constituantul român. Recurgerea la fondul constituțional francez nu pare să fie, în atare condiții, o întâmplare, având în vedere preferința istorică pentru transplantul juridic din dreptul francez. Se evidențiază, astfel, ceea ce A. Watson numește *transplant bias*. În concret, profesorul american susține că uneori performanța normelor sau ideilor juridice nu este principalul motiv pentru efectuarea unui transplant. În unele cazuri, el poate fi impus sau datorat unei înclinații spre un anumit sistem (dependență juridică – *transplant bias*). Conceptul *transplant bias* se referă la receptivitatea față de un anumit sistem de drept, o apropiere nedatorată unei selecții bazate pe cântărirea tuturor alternativelor posibile. Această receptivitate variază în funcție de factori precum: sursa transplanturilor precedente, tradiția lingvistică avută în comun cu sistemul donator, influențele educaționale din partea sistemului donator ș.a.m.d. (a se vedea Alan

- Watson, Comparative Law and Legal Change, Cambridge Law Journal, Vol. 37, 1978, nr. 2, pp. 313-336; Idem, ; Legal Change: Sources of Law and Legal Culture, University of Pennsylvania Law Review, Vol. 131, nr. 5, 1982- 1983, pp. 1146-1147). Astfel, se poate explica de ce încă o dată fondul societal francez s-a dovedit atractiv, deși nu oferea un model de președinte redus la rolul unui simplu mediator.
- ²² A se vedea Geneva Constituției României 1991. Lucrările Adunării Constituante, Regia Autonomă Monitorul Oficial, București, 1998.
- ²³ Carl Schach, „The „newest” separation of powers: Semipresidentialism”, în International Journal of Constitutional Law, Vol. 5/2007, p. 101.
Articolul este disponibil la adresa: <https://academic.oup.com/icon/article/5/1/93/722466/The-newest-separation-of-powers>, data ultimei accesări: 12.11.2017.
- ²⁴ Elena Simina Tănăsescu, „The President of Romania or the Slippery-Slope of a Political Regime”, în European Constitutional Law Review, nr. 1/2008, p. 69.
- ²⁵ Introducerea (activă) a președintelui în procedura remanierii guvernamentale limitează, nu într-un mod accentuat, autonomia guvernului față de președinte.
- ²⁶ Decizia CCR nr. 98 din 7 februarie 2008 (asupra cererii de soluționare a conflictului juridic de natură constituțională dintre Președintele României și Guvernul României, formulată de primul-ministru Călin Popescu Tăriceanu), publicată în Monitorul Oficial nr. 140 din 22.02.2008; https://www.ccr.ro/files/products/D098_08.pdf. Data ultimei accesări: 24.11.2017
- ²⁷ Decizia CCR nr.683 din 27 iunie 2012 (asupra conflictului juridic de natură constituțională dintre Guvern, reprezentat de primul-ministru, pe de o parte, și Președintele României, pe de altă parte), publicată în Monitorul Oficial nr.479 din 12.07.2012; https://www.ccr.ro/files/products/D0683_12.pdf. Data ultimei accesări: 24.11.2017.
- ²⁸ Avizul consultativ CCR nr.1 din 5 aprilie 2007 (privind propunerea de suspendare din funcție a Președintelui României, domnul Traian Băsescu), publicat în Monitorul Oficial nr.258 din 18.04.2007; <https://www.ccr.ro/files/products/avizconsultativ.pdf>. Data ultimei accesări: 24.11.2017
- ²⁹ Decizia CCR nr. 70 din 5 mai 1999 (asupra obiecțiilor de neconstituționalitate a dispozițiilor art.2 alin.(1), art.6 alin.(1), art.9, art.11 alin.(2), art.12 alin.(1) lit.B.h), art.15 alin.(1), art.17 alin.(1) și (2), art.18, art.30 alin.(2) și art.45 din Legea privind organizarea și desfășurarea referendumului [Legea nr.3/2000 privind organizarea și desfășurarea referendumului a fost publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 84 din 24 februarie 2000], adoptată de Camera Deputaților și de Senat în ședințele din 22 februarie 1999), publicată în Monitorul Oficial nr. 221 din 19.05.1999. https://www.ccr.ro/files/products/D070_99.pdf. Data ultimei accesări: 25.11.2017.
- ³⁰ Decizia CCR nr. 567 din 11 iulie 2006 (referitoare la excepția de neconstituționalitate a dispozițiilor art.12 alin.(1) din Legea nr. 3/2000 privind organizarea și desfășurarea referendumului), publicată în Monitorul Oficial nr.613 din 14.07.2006. https://www.ccr.ro/files/products/D567_06.pdf. Data ultimei accesări: 25.11.2017
- ³¹ Decizia CCR nr. 147 din 21 februarie 2007 (referitoare la constituționalitatea Legii pentru modificarea și completarea Legii nr.3/2000 privind organizarea și desfășurarea referendumului), publicată în Monitorul Oficial nr. 162 din 07.03.2007. https://www.ccr.ro/files/products/D147_07.pdf. Data ultimei accesări: 25.11.2017
- ³² Decizia CCR nr. 355 din 4 aprilie 2007 (referitoare la constituționalitatea Legii pentru modificarea și completarea Legii nr. 3/2000 privind organizarea și desfășurarea referendumului), publicată în Monitorul Oficial nr. 318 din 11.05.2007. https://www.ccr.ro/files/products/D355_07.pdf. Data ultimei accesări: 25.11.2017.
- ³³ Hotărârea CCR nr. 33 din 2009 asupra contestației privind nerespectarea procedurii pentru organizarea și desfășurarea referendumului național consultativ din data de 22 noiembrie 2009.